

PAUL KRAUSE: O POVESTE DESPRE DOI REVOLUȚIONARI

Autor: Redacția Syntopic | 12 februarie 2024

Un articol de Paul Krause pentru VogelinView

Articol original: A Tale of Two Revolutionaries

Traducere realizată de Emma Popescu, studentă la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Îmi amintesc că m-am plictisit oarecum când am citit *Crimă și pedeapsă* a lui Fiodor Dostoievski în clasa mea de engleză avansată din liceu, prima dată când am citit acea lucrare grozavă, prima dată când am citit ceva de Dostoievski. De asemenea, îmi amintesc că m-am plictisit când mă uitam la *Doctorul Jivago* în adolescență pentru prima dată. Lungimea ambelor lucrări a fost deranjantă chiar și pentru un student „exceptional” cu notele cele mai mari, care se mândrea că este un *connoisseur* modest al filmelor clasice, chiar și atunci când era în liceu. Acum, puțin mai în vârstă și, sper, puțin mai înțelept, *Crimă și pedeapsă* și romanul lui Pasternak – alături de filmul odinioară plictisitor și lung – sunt printre lucrările mele artistice preferate. Într-adevăr, întreaga tradiție a realismului tragic rusesc se numără printre genurile mele preferate de literatură artistică.

Există multe personaje revoluționare emblematice în literatura rusă. *Război și pace* este opera mea preferată de literatură și include începuturi nihiliste pentru două dintre personajele sale principale. Privind peste orizontul personajelor revoluționare rusești îi găsim, printre cei mai recunoscuți, pe Pierre Bezuhov, Andrei Bolkonski, Pavel (Pașa) Antipov (mai târziu Strelnikov), Raskolnikov, alături de mulți alții. Aici, totuși, vreau să mă concentrez pe doi: Raskolnikov și Pașa, deoarece ei încapsulează ce este mai bun și mai rău din idealul revoluționar rusesc, inclusiv romantismul, idealismul, tragedia și răscumpărarea.

Rusia de la mijlocul secolului al XIX-lea a fost o perioadă tulbură, mai ales din punct de vedere intelectual. Intelectualitatea se rupea de normele sociale rigide ale moștenirii lor

aristocratice și majoritatea au ajuns să respingă ritualismul și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe Ruse (cu câteva excepții notabile). În respingerea vechii ordini, ei au îmbrățișat nihilismul egoist care emană din filozofiile post-hegeliene ale Germaniei, în special așa cum au fost promovate de Ludwig Feuerbach și Max Stirner.

Esența nihilismului rus nu a fost absența valorilor sau o afirmare a lipsei de sens a vieții. Nu, nici pe departe. Nihilismul rus a fost o filozofie a eliberării și progresului individualist. În vidul cosmosului și al moralității construite social și impuse Europei de creștinism, nihilistii susțineau că, odată ce oamenii și-au dat seama de lipsa de sens a vieții și de construcția socială a tuturor valorilor, progresul revoluționar ar putea crea un nou sens al vieții și o nouă morală și ordine socială și politică, care ar depăși întinericul, superstiția și opresiunea sistemului anterior. În crezul său intelectual, nihilismul a afirmat două lucruri: lipsa de sens intrinsec a vieții, dar și faptul că toate valorile sunt create de om, create social, fără referire la transcendență sau divinitate. Cel de-al doilea punct a fost cel care a preocupat mințile intelectualilor și scriitorilor nihilști – credința că o lume nouă ar putea fi făcută din mormanul de cenușă al celei vechi de către cei suficient de curajoși pentru a construi din nimic.

Ceea ce a presupus nihilismul rus, deci, era conceptul eroic (revoluționar) al omului. Omul, ca individ, s-ar elibera de sistemul care l-a asuprit și care l-a împiedicat să-și manifeste ambițiile și dorințele creative și erotice. În această eliberare eroică a sinelui din vechea ordine, ar fi necesară distrugerea ordinii mai vechi și ar începe procesul de inaugurare a unei noi creații. „Raiul pe pământ”, dacă vreți. În acest proces de luptă eliberatoare, indivizii ar putea să-și creeze propria lume și propria lor fericire și ar putea deveni oameni-zei. A fost visul lui Adam și al Evei fără Cădere.

Odată ce această realitate a nihilismului rus (ca parte a tradiției filozofice nihiliste germano-europene mai ample) este înțeleasă, tradiția nihilistă rusă este imediat văzută ca fundalul multor personaje clasice ale literaturii ruse. Andrei și Pierre în *Război și pace* sunt, de exemplu, mari nihilști cu ambiții considerabile la începutul romanului; la fel sunt și Raskolnikov și Kirill în lucrările lui Dostoievski; la fel este și Pașa Antipov în *Doctor Jivago*, așa cum am sugerat deja.

Și asta fără să includem multitudinea de alte personaje care împânzesc creațiile literare ale literaturii ruse de la mijlocul secolului al XIX-lea. Ne putem gândi la Rahmetov sau la Vera Pavlovna din *Ce-i de făcut?* de Nikolai Cernîșevski, precum și la alte câteva exemple.

*

După cum am menționat anterior, mă voi concentra pe Raskolnikov și Pașa/Strelnikov, deoarece cred că exemplele lor sunt ilustrative în înțelegerea tensiunii din cultura literară rusă și a universalismului lor pentru noi – cititorii unei moșteniri non-ruse – și

cea ce ne învață aceste personaje și poveștile lor. Deși aceste personaje sunt, în esență, rusești, parte a unei dezbateri intelectuale și culturale rusești care a străbătut ținutul țarului și cel al lui Vladimir Lenin, construcția lor și viețile lor literare vorbesc totuși sufletului universal despre ceea ce înseamnă a fi om. Există și faptul relevant că cititorii și pelerinii rătăcitori de astăzi încă trăiesc în cenușa lumii vechi arse de focul revoluționar – intelectual, fizic și spiritual – al atacului nihilist de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din secolul XX, focul nihilist pe care Raskolnikov și Pașa/Strelnikov l-au aprins în *Crimă și pedeapsă* și *Doctor Jivago*.

Raskolnikov, ca nihilist revoluționar, este acum ușor de văzut odată ce cultura nihilismului este dezvăluită. Este un tânăr student universitar, îndrăgostit de posibilitatea eliberării și creării unei lumi mai bune. A citit filozofia europeană și este la curent cu tendințele din aceasta, mai ales ca cele care provin din locurile presupus mai luminate ale Europei. El se crede capabil să devină omul-zeu, eroul care va distruge lumea veche și va ajuta să conducă masele suferinde într-un mâine mai nou, mai bun. După cum știm, el eșuează lamentabil.

Pașa Antipov, ca nihilist revoluționar, este, de asemenea, recunoscut instantaneu odată ce umbra groasă a nihilismului rus este scoasă la lumină. Și el este un tânăr student universitar îndrăgostit de posibilitatea eliberării și creării unei lumi mai bune. Este citit, bine familiarizat cu ideile europene și este implicat în activismul politic al Rusiei pre-revoluționare. El este un liberal și reformator, deși nu este încă bolșevic, dar astfel de tehnicalități ascund faptul că liberalismul și bolșevismul împărtășesc opinii similare cu privire la om, natură și moralitate: individualism, auto-creaționismul și credința în valorile și legile construite social. Pașa, de altfel, se crede capabil să-i ajute pe cei care nu se pot ajuta singuri; el crede că un mâine mai nou, mai bun poate fi construit cu elita intelectuală în frunte. Pașa, așadar, aderă deja la un leninism blând – avangarda de partid deschide calea către o lume nouă sub forma experților intelectuali care știu ce este mai bine pentru societate și lume. În timp ce într-un fel eșuează asemenea lui Raskolnikov, metamorfoza, concepută de Pasternak, a lui Pașa Antipov în Strelnikov este un fel de succes al lui Pașa în a se transcende în om-zeu, individul eroic care va dărâma cu violență vechiul edificiu pentru a introduce noua lume într-un fel pe care Raskolnikov nu a făcut-o niciodată. Pașa devenit Strelnikov este nihilistul rus în transfigurarea sa din simplu om în om-zeu, la ordinul lui Napoleon, Lenin și Troțki. Dar departe de a fi o figură îngerească și mesianică, nihilistul devenit om-zeu este un monstru brutal. În această privință, omul-zeu este departe de Hristos, pe care nihilistii îl resping, și mai asemănător cu capricioasele zeități antropomorfe ale antichității care violează femeile și aruncă trăsnet asupra tuturor celor care li se opun, ucigând pe oricine și pe toți, după capriciu și voință.

Dostoievski și Pasternak nu erau nihilști. Acest lucru ajută la explicarea rezistenței lor mai îndelungate, spre deosebire de alți scriitori nihilști, cum ar fi Cernîșevski, care

acum au fost aproape uitați, cu excepția câtorva profesori idealiști de literatură și cultură rusă. Dostoievski și Pasternak se iau amândoi la trântă cu impulsul intelectual al visului nihilist care a îmbătat și a înrobit inimile și mințile celor mai mulți dintre contemporanii lor intelectuali. Ambii dezvăluie, prin „eroii” lor nihilști, limitarea minții nihiliste și golul rece, întunecat al inimii nihiliste. Dostoievski și Pasternak sunt, de fapt, angajați într-o remarcabilă deconstrucție a minciunii nihiliste și dezvăluie minciuna nihilistă prin eșecul lui Raskolnikov de a deveni zeul-om și prin brutalitatea criminală a lui Pașa-Strelnikov când se dezvăluie că Strelnikov este Pașa.

Faptul că Dostoievski nu oferă un nihilist metamorfozat este explicabil prin situația sa istorică. Vârtejul nihilist de care se temea nu se produsese încă la magnitudinea Revoluției bolșevice, care a împiedicat pentru totdeauna viitorul cultural și politic al Rusiei. Pasternak, prin comparație, scriind după revoluția bolșevică și ai cărui eroi – deși se autoidentificau ca marxiști – erau imaginea speranței nihiliste, a avut veridicitatea istorică de a compune un personaj care nu numai că a visat visul nihilist, dar l-a și trăit până la propria lui moarte. Acest lucru face contrastul dintre Raskolnikov și Pașa să fie și mai intens, arătând cele două fețe ale demonului nihilist: nihilistul slab, îmbătat de ideile utopiei nihiliste care, deși comite o crimă, este distrus personal în acest proces (Raskolnikov) și nihilistul revoluționar prin excelență care, devenind omul-zeu, se dezvăluie ca torționar și distruge viețile altora în acest proces (Pașa/Strelnikov). Pe scurt, nu există un eliberator nihilist cu chip binevoitor.

Ceea ce arată Dostoievski și Pasternak în poveștile lor despre eroi nihilști, revoluționari, transformați în eșecuri, este modul în care aspirația nihilistă distruge iubirea însăși. Ambele dezvăluie, de asemenea, cititorilor că iubirea este singurul lucru care poate servi drept antidot pentru pofta de sânge nihilistă, fie că este pofta de sânge a izbucnirii de o zi a lui Raskolnikov, fie anii de crimă brutală ai lui Pașa/Strelnikov. Absența iubirii este putere, iar puterea naște moartea, așa cum îi recunoaște Raskolnikov Soniei:

„Atunci mi-am dat seama, Sonia, continuă el triumfător, că puterea este dată numai celui care îndrăznește să se aplece și să o apuce. Există un singur lucru care contează, un singur lucru, trebuie să îndrăznești!”¹

Mai târziu, după ce a fost certat de Sonia pentru că l-a abandonat pe Dumnezeu – care este Iubirea –, însemnând că Raskolnikov a părăsit dragostea în pofta sa îndrăzneată de putere, Raskolnikov recunoaște de ce a ucis: *„Pur și simplu am ucis; am omorât pentru mine, numai pentru mine.”²* Raskolnikov este sincer în această mărturisire, spre deosebire de mulți alți torționari careucid pentru un „bine mai mare”, așa cum Raskolnikov s-a înșelat pe sine argumentând la începutul romanului.

Acest lucru nu este departe de realizarea lui Pașa cu privire la ceea ce devenise el spre sfârșitul romanului *Doctor Jivago*. Întâlnindu-l pe Iuri în timp ce era vânat de asasinii bolșevici, Strelnikov, odată mândru și îndrăzneț, a devenit din nou Pașa, sufletul

oarecum slab și anemic care era îndrăgostit de Lara înainte de Marele Război. (Există ceva remarcabil, aici, atât la Dostoievski, cât și la Pasternak, căci amândoi au ca arhetipuri indivizi revoluționari, nihilști, slabi, anemici, intelectuali) Pașa îl imploră și îl tot imploră pe Iuri să nu-l abandoneze până când nu își termină mărturisirea despre cum a profitat de faptul că fusese trecut pe lista celor „uciși în misiune” și s-a reinventat ca tortionar al bolșevicilor, devenind însă un adevărat adept al comunismului, dar că acțiunile sale fuseseră făcute și pentru a se întoarce acasă, la Lara:

*Iartă-mă, îmi dau seama că mă ating de lucruri care îți sunt dragi și sfinte. Dar aș vrea să îți pun mai multe întrebări, dacă îmi permiți. Numai că te rog să nu pleci. Nu mă lăsa singur. Voi merge și eu în curând. Gândește-te doar: șase ani de separare, șase ani de autocontrol de neconceput. Dar mă tot gândeam că libertatea nu a fost încă câștigată în totalitate. Când o voi câștiga, m-am gândit, mâinile mi-ar fi dezlegate și aș putea aparține familiei mele. Și acum, toate calculele mele au eșuat.*³

După această mărturisire, Pașa își zboară creierii. Iuri vede cadavrul dimineța după ce se trezește, sângele purpuriu pătând zăpada albă de cristal.

Raskolnikov a fost salvat de iubire. Pașa a fost ucis de căutarea puterii. Pașa, totuși, ceruse iertare. Deși în contextul romanului, Pașa îi cere iertare lui Iuri, în calitate de cititori, acest moment este și o cerere de iertare pentru cititor. Pasternak ne oferă nouă, cititorilor, acea oportunitate de a renunța la ranchiună, a renunța la animozitate, a renunța la ura care ne stăpânește inima, ca să nu devenim Strelnikov. În cei doi vedem un contrast puternic al destinelor celor doi revoluționari. Dacă îmbrățișăm iubirea suferindă și iertarea, așa cum a făcut Raskolnikov, putem fi transformați de realitatea vindecătoare a iubirii și iertării dacă avem, de asemenea, convertirea care să ne permită să acceptăm mâna iertătoare și milostivă a Iubirii (cum face Raskolnikov acceptând în cele din urmă milostivirea generoasă a Soniei). Dacă îmbrățișăm căutarea puterii și negația iubirii, așa cum a făcut Pașa, ajungem ca Strelnikov: izolați, singuri, înstrăinați; un suflet plin de furie și ură, transformându-se în sete de sânge revoluționară.

În cele din urmă, Dostoievski și Pasternak își încheie romanele cu speranță: speranța în dragoste, speranța că dragostea aduce o viață nouă, speranța că crima și căutarea puterii nu sunt tot ceea ce ne definește. Pentru Raskolnikov și Sonia, dragostea presupunea suferință – suferință împreună. Sonia așteaptă încheierea pedepsei cu închisoarea a lui Raskolnikov pentru ca cei doi să poată fi împreună. Același lucru este valabil și pentru Iuri și Lara, cele două personaje principale din *Doctor Jivago*, pentru că suferiseră împreună, iar suferința lor împreună le-a dat puterea de a persevera și de a îndura, de a supraviețui revoluției și războiului civil. Umbra întunecată a lui Strelnikov a trecut. Suferința lui Iuri și Lara împreună în dragoste a dus la nașterea unui copil, Tania, marele dar și mărturie a iubirii însăși. Chiar dacă Iuri și Lara sunt despărțiți, dragostea lor a născut o nouă viață și, cu acea nouă viață, speranță pentru viitor. Iuri și Lara stau

în contrast cu Strelnikov și cu umbra lui întunecată revoluționară.

Adevărata revoluție nu constă în preluarea puterii, așa cum au susținut Marx și toți discipolii săi, punând în aplicare idealuri înalte care degenerază rapid în „materialism brut” sau luptând împotriva dușmanilor și zdrobindu-le craniile în uitare. Adevărata revoluție se găsește în dragoste. Dragostea l-a răscumpărat pe Raskolnikov. Dragostea a sfințit-o pe Sonia și i-a dezvăluit sfințenia. Dragostea i-a salvat pe Iuri și Lara de focul distrugerii și de setea de sânge a crimei și a răzbunării politice. Dragostea personală a iubitorului și a celui iubit, fețele și inimile care aduc zâmbete și mângâiere tandră, este lucrul de care are nevoie lumea. Dostoievski și Pasternak ne amintesc, atât de profund și atât de puternic, prin poveștile lor, de acest adevăr . Dacă aș fi știut asta atunci când le-am întâlnit prima dată lucrările, fie în sala de clasă, fie la televizor, poate că m-aș fi bucurat de ele mai mult decât am făcut-o. Dar sunt fericit că am ajuns să mă bucur de ele acum; nu este niciodată prea târziu pentru a fi transformat de iubire. Peste tot în jurul nostru vedem nihiști îmbrățișând fantezia luptei „eroice” care, făcând aceasta, alunecă din ce în ce mai mult în abisul înstrăinării și singurătății care, în orice moment, ar putea deveni un Strelnikov.

Aici trebuie să recunoaștem înțelepciunea lui Dostoievski. Sonia l-ar fi putut abandona pe Raskolnikov. Nu a făcut-o. Ea a fost înțelepciune sfântă și iubire întrupată. Ea a stat cu Raskolnikov în cele mai întunecate ore ale lui. Raskolnikov ar fi putut să o respingă pe Sonia, așa cum a făcut-o în cea mai mare parte a romanului, însă - în cele din urmă - i-a acceptat dragostea, compasiunea, mila. Trebuie să facem la fel. Trebuie să fim Sonia pentru mulți Raskolnikov din lume care strigă după ajutor; nu trebuie să permitem acelor suflete îndurerate, precum Pașa, să devină Strelnikov și, de asemenea, trebuie să ne întindem după mâna iubirii și să ne lăsăm răscumpărați și sfințiți de ea dacă ne aflăm în groapa disperării ca Raskolnikov.

Dostoievski ne spune că adevăratul eroism este să îmbrățișăm iubirea de care au nevoie sufletele pentru a le ține departe de acel abis întunecat care le-ar consuma pe ele și lumea, odată ce iubirea ar dispărea din viețile noastre. Din acest motiv, Dostoievski este cel mai mare scriitor al modernității - el a văzut prin rețeaua de minciuni a modernității și a recunoscut singura soluție pentru a combate spiritul minciunii care, apoi, duce la spiritul morții: iubirea.

NOTE

1. Traducere personală: „Then I figured out, Sonia,’ he continued triumphantly, ‘that power is given only to him who dares to stoop and seize it. There’s only one thing that matters, just one thing, you have to dare!” ↑
2. Traducere personală: „I simply killed; I killed for myself, for myself alone.” ↑

3. Traducere personală: „Forgive me, I realize that I am touching on things that are dear and holy to you. But I should like to ask you more questions, if you'll let me. Only please don't go away. Don't leave me alone. I'll be going soon myself. Just think—six years of separation, six years of inconceivable self-restraint. But I kept thinking that freedom was not yet wholly won. When I'd won it, I thought, my hands would be untied and I could belong to my family. And now, all my calculations have come to nothing”. ↑

Imagine: Wikimedia Commons